

Dr. Hangay György: Csortos Gyula

Mostani sorozatunkban a magyar színhátság kiemelkedő alakjairól emlékezünk meg. Mint színházlátogatók vagy moziba járó nézők, leginkább csak azt tudtuk róluk, amit alakításaik során tudunkra adtak. Most azonban egy-két olyan részletről is szó lesz amely nem volt kimondottan ismert a nagyközönség számára. Mert bizony a kulisszák mögött nem mindegyikük volt földreszállt angyal.

Ha Csortos nevét halljuk, rögtön Hyppolite, a lakáj jut eszünkbe. Úgy gondoltam, hogy talán leginkább az ő személye az, kiről kettős képet formálhatnánk és éppen ezért választottam őt elsőnek ebben a sorozatban.

Nézzük hát, hogy lehetne őt röviden összefoglalva leírni, mint embert és művészt? Hát emberként bizony nem sok jó tulajdonsággal büszkékedhetett. Kollégái és a rendezők, színiigazgatók szaktudását elismerték, de mint embert, egyáltalán nem kedvelték.

Barátságtalan, tartózkodó volt mindenkivel szemben, a szokásos három lépés távolságot még megtoldotta egy-kettővel, még a hozzá legközelebb állókkal szemben is. Nem voltak közeli barátai, legfeljebb csak tisztelői. Nem volt társas lény, kollégáiból ellenszenvet váltott ki különcsége, állandó sértődöttsége, nyugtalansága, tekintélyundora miatt. De egy nagy színészi kép, amit a közönség ismer, nagyra becsül és elfogad, talán fontosabb mint a magánélete. Mint a magyar színház- és filmkultúra egyik legnagyobbika, csakis tiszteletet érdemel. De kukkantsunk bele életrajzába, talán jobban megismerhetjük így őt, nem csak mint színészt, hanem mint embert is.

1883-ban, Munkácson született. Az Országos Színművészeti Főiskolát 1904-ben, tehát 21 éves korában végezte el. Színpadi karrierjét mint vándorszínész kezdte, majd Debrecenben és Szegeden folytatta. Kivételes tehetsége révén már a kezdetben is főszerepeket kapott és természetesen a közönségsiker sem maradt el. 1907-ben a Népszínház- Vígoperához szerződött, de egy éven belül a Beöthy László vezette budapesti Magyar Színházban lépett már fel. A sikereitől vérszemet kapva, egyre nagyobb gázsikat követelt a szerencsétlen Beöthytől, akivel a végén emiatt már kimondott hadiállapotba került. Végül is egy csaknem botrányba fulladó előadás során otthagya a Magyar Színházat és szerződés megszegéssel átpártolt a Vígszínházhoz. A Vígszínház előadásai szinte mindig telt ház előtt zajlottak és Csortosból itt lett igazán nagy színész. Sikerét a korszak egyik legsikeresebb írójának, Molnár Ferencnek is köszönhetette, mert az kiváló szerepeket írt számára. Molnár darabjai szinte Csortos köré épültek, a főszerepek valósággal testreszabottak voltak számára. Egyike ezeknek a színháztörténelemben legendás alakká vált Liliom volt. A talpraesett, vagány de mégis szeretetre méltó csirkefogó örökéletű figurája lett a magyar színházi kultúrának.

Mondhatjuk, hogy pályája Molnár Ferenchez és a Vígszínházhoz kötötte? Részben így is volt, mivel Molnár Ferenc ebben az időben szinte csak neki írt. De a Vígszínházban alig egy évtizedet töltött csak és 1922-től a Második Világháború kitöréséig szinte minden budapesti színházban fellépett. Csortos neve egyenlő volt a sikerrel és így érthető, hogy a

színházigazgatók szinte versengtek érte. Ő aztán ki is használta ezt, mégpedig alaposan, mert egyre magasabb honoráriumokat követelt fellépéseiért. De úgy látszik, megérte a színházaknak, mert soha sem volt munka nélkül.

Székely István 1931-ben rá osztotta a címszerepet a magyar filmtörténet egyik legsikeresebb vígjátékában, a **Hyppolit, a lakáj**-ban. Hihetetlennek hangzik, de ez a mestermű még ma is, 83 évvel megszületése után, még mindig maradandó élményt nyújt a nézőnek, megnevetteti és elrepíti egy olyan világba, amely már réges régen lehanyatlott és feledésbe merült.

Csortos Gyula 1937-ben a Nemzeti Színház örökös tagja lett.

Magánélete szinte nem is volt, az ő igazi élete a rivaldafényben zajlott. Mindazonáltal kétszer nősült és kétszer vált el, első házasságából született egyetlen lánya tüdőgyulladásban hunyt el 1943-ban. Ez nyilván nagy csapás volt számára, habár ő maga is komoly egészségügyi gondokkal küzdött, már 1930 óta. Kicsapongó, önpusztító életmódot folytatott és negyvenes éveinek közepe táján cukorbeteg lett, ami aztán szívbajjal párosult. Rendszeres orvosi kezelésre és szanatóriumi ápolásra szorult. Amikor egy kicsit jobban volt, természetesen megint csak színpadon vagy a filmfelvevő kamera előtt élte életét. A közönség csak ritkán hallott betegségeiről, a színpadon vagy a mozivásznon feltűnő Csortos nem mutatott ezekből semmit sem.

Látszólag művészi pályafutását sem befolyásolták betegségei, mert hosszabb időre soha sem tűnt el. Még félholtan is színre lépett, ez mindennél fontosabb volt neki, mert igazi, hamisítatlan művészlélek lakott a kifelé gorombának, kellemetlennek tűnő emberben. Sokféle szerepkörben, számtalan színházi stílushoz alkalmazkodva önálló hangú és arculatú művész-egyéniesség volt. Drámai szerepeit mély emberábrázolással és hiteles szenvedélyességgel formálta meg. De komikus szerepkörben volt elemében igazán: alakításait a tragikomikus tónus jellemezte. Negyven éves pályafutása alatt 250 szerepet játszott. Művészetét nem lehetett műfajhoz kötni, skálája a tragikumtól a komikumon át az operettig terjedt. Már a némafilm korszakában kezdett filmezni, s a hangosfilm idején a magyar filmek egyik vezető egyénisége lett. 1931-től 68 hangosfilmben szerepelt.

Csortost csak a közönség szerette, meg hát a kritikusok, akik legtöbbször az egekig dicsérték alakításait. Igazuk is volt, mert valóban nagy színész volt. De hogy miért, azt nagyon nehéz logikusan meghatározni. Jellegzetes hanghordozása, drámai ereje, érdes, fanyar humora minden szerepét élettel telítette. Aki látta a **Hyppolit a lakáj**-t, s azon kívül semmi mást sem Csortos alakításai közül, az biztos, hogy egyet ért Hevesi Sándorral, a Nemzeti Színház egykori vezetőjével, aki azt mondta róla: Csortosnak se alakja, se hangja, se beszédművészete nem olyan, ami a nagy művészegyéniiséget jellemzi - és mégis...

Szinte haláláig a színen maradt. Keresztény családból származott, így üldöztetésben nem volt része a fasizmus idején, s az ostrom legnehezebb napjait ismerősei pincéjében vészelte át. A háború vége felé ismét a Nemzeti színpadán láthatta a közönség: Csehov "Medve" című drámájában. De aztán 1945 júliusában a cukorbetegség okozta lábsebe ismét kiújult. A külföldről megrendelt penicillin talán segített volna – de ezt Csortos már nem tudta kivárni. Augusztus 1-én, alig 62 évesen lehullott számára a végső függöny – de a vastaps még mindig hangzik lelkünkben, mert a nemzet nem felejtette el őt..

Az SBS Magyar Rádióban elhangzott előadás alapján.